

Bir Roman Üzerine

Dr. Necmettin Özmen²⁷

Küçükken büyüklerimden-çevremden Osmanlıların Türk milletine yaşattığı şanlı günleri, üç kıtaya nasıl nam saldıgını, bir emri ile devletleri nasıl dize getirdiğini masal dinler gibi dinledim. Evimize gelen ve dört erkek kardeş olduğumuz için önce kim okuyacak yarışına girdiğimiz *Türkiye Çocuk* dergisinde baş kahramanları *Hızır Bey* ve *Yâdigâr* olan çizgi romanda anlatılan âdil, dürüst, insanı seven-ona değer veren, yardımsever Osmanlı askerleri ile karşılaştım. Lisede târih öğretmenlerimden yenilikleri tâkip edemeyen, medreselerinden pozitif bilimi kovan, hacı hocaların elinde âdeta oyuncak, milletini hiç sevmeyen, her şey pâdişâhın iki dudağı arasında, hiçbir işi doğru düzgün becerememiş bir Osmanlı Devleti ile karşılaştım. Bu sebeple, çoğu zaman, acaba büyüklerimin-çevremizin Osmanlısı mı yoksa öğretmenlerimin Osmanlısı mı doğru diye çok düşündüm. Hele okudukça zihnim ikiye yarıldı. Okuduklarımın bir kısmında Osmanlı Türk bile kabul edilmiyor ve iyi ki Osmanlı'dan kurtulmuşuz bâbında cümleler serdediliyordu. Diğer kısımda ise süttan çıkmış ak kaşık kadar temiz cetlerimiz anlatılıyordu. Benzer ikiliği yansıtan çok sayıda yazı okuyan sizleri daha fazla sıkmadan esas konuya geçeyim.

Yakın zaman önce Türkiye sınırları dışında kalmış Osmanlı coğrafyasında, Balkanlarda dolaşma imkânı buldum. Yitirdiğim bir hazîneyi ele geçirmenin değil ama görmüş olmanın hazzını duydum. Filibe'de kendimi Safranbolu'da gibi hissettim. Sofya'da,

---

²⁷ Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde öğretim görevlisi.

biraktığımız mühür gibi câmileri yaşaran gözlerle seyrettim. İŖkodra'da Türkçe konuşanlarla uzun zamandır görmediğim akrabâlarım la sohbet ediyor, hasret gideriyorum havasına kapıldım. Geceleyin gezdiğim Üsküp'te, hüznü Türk mahallesindeki mütevâzi Türk evlerinin içkilere meze yapılması ve rûhuna azap veren müzikle sersemletilmesine üzüldüm. Kalkandelen'deki Alaca Câmii'nde Türk süsleme sanatı karşısında büyüldüm, BektâŖi Tekkesi'ni görünce Anadolu'dayım zannettim. Selânik'ten Türkiye'ye dönerken yolumuzun solunda sıra sıra dizili Türk köylerinde, yamaçlarında kurulduğu dağın zirveleriyle yarışır gibi başını göğe uzatmış minâreleri Türkiye'den koparılmış birer zincir halkası olarak hayal ettim. Türkiye'ye girince bir büyüden uyanır gibi, içimi acıtan bir gerçeği hatırladım. Yakın zamanda bir roman okumuştum. O roman, Balkanlarda, Plevne'de Osmanlının hâkimiyetinin son dönemlerinde, 1829-1846 arasında, yaşananları anlatıyordu. Üstelik romanın yazarı Türk'tü. Roman, Osmanlıya dâir o kadar kötü bir imaj çiziyor, o kadar olumsuz bir manzara yansıtıyordu ki okuduğumda çok sıkılmıştım. Balkan seyâhatinden sonra bu romana dâir bir şeyler yazmalıyım hissine kapıldım. Özellikle Selânik'te karşılaştığım ve sâdece benim Türk olduğumu tahmin ederek Türkçe konuşmak arzusuyla yanıma gelen, Türkçe konuşmayı çok sevdiğini söyleyen altmış beş yaşlarındaki Vasilidis (Yozgat'tan Selânik'e göç etmiş bir Rum) ve gördüğüm diğer Balkan topraklarında konuştuğum insanların Osmanlı hatrâlarına ters şeyler söyleyen bu romanı sizlerin de bilmesini istedim.

Belge yayınlarından çıkan bu romanın ismi *Zor Zamanlar*, yazarı Cemalettin Aykın. Roman 799 sayfa, tek aralık ile 9 punto olarak dizilmiş. Normal bir punto ve aralık ile dizilecek olsa neredeyse 1000 sayfadan fazla eder. 250 sayfayı normal bir roman hacmi kabul edersek 4 roman hacminde. Roman başından sonuna kadar Osmanlı'ya, Plevne'de yaşayan Türklere hakâretle dolu. Üşenmeden saydım. Romanda 100'den fazla kahraman var. Bu kahraman sayısına isim verilmeyen, figüranlar durumunda olanlar dâhil değil. Onları

da ilâve edince bir roman için inanılmayacak kadar geniş bir kahraman kadrosu ile karşı karşıyayız. Kahramanların çoğu Müslüman-Türkler. Bunlardan biri hâriç hepsi kötü insanlar. Roman başından sonuna kadar Türklerin Bulgarlara yaptığı zulmü anlatıyor. Âdetâ “zavallı” Bulgarlar Türk “zulmü” altında inim inim inliyor. Romanda Bulgarlar insan yerine dahi konmuyor. Onlar Türklere karşı açıktan bir tepki gösteremiyor, içten içe öfkelerini büyütüyorlar. Romanın sonuna doğru, Bulgarlar bâzı başarılarıyla Türkleri alt ediyorlar. Romanda anlatılanların gerçek olduğu havasına kapılında ilk uyanan intibâ zâlim Osmanlının iyi ki yıkılıp dünya sahnesinden çekildiği düşüncesi. Şimdi bu yazıyı okuyan bâzıları “ne var bunda abartacak? Ötesi bir roman, hayâli bir şey, sanki hakikat böyle mi? Yazıp çizip dursunlar.” diye düşünebilir. Ancak günümüzde birçok düşünürün târih metinleri ile romanları aynı, eşdeğer gördüklerini hatırlatmak isteriz. Artık romancının yazdıkları-niyeti çok önemlidir. Bu sebeple romanda anlatılanlara dâir bâzı örnekler vermek istiyorum. Bakalım bizim şanlı zannettiğimiz (!) atalarımız aslında ne kadar zâlim ve insanlıktan uzak kişilermiş.

Plevne’de hatırlı bir Türk büyüğü olan Bayram Ağa’nın oğlu Selman, çiftlikte atış tâlimi yaparken kendi sigara tabakasını bir Bulgar’ın eline verir. Onu on adım öteye gönderir. Selman sarhoş olduğu için tabakayı tutan Bulgar’ı kolundan yaralar. (s.127) Kasabanın hatırlısı Bektaş Ağa’nın oğlu Hurşit, Bulgarların “Paskalya Yortusu” diye davul zurna ile kafa şişirmelerine çok kızar. Hurşit onların dinine tahammül edemez. (s.135) Paraşkeva Kilisesi’nde Bulgar’lar kurbanlıklarını keser. Burası Plevne kasabasının alt yanında bir yerdedir, kilise diye anılmaktadır ama her yanı dökülen bir yapıdır. Kırçalı adlı Türk eşkiyası burayı yakar. Anlatıcı (yazar) bu kiliseyi anlatırken şöyle der.

“... Bulgarlar gidip o yanık kilisenin yanında kesiyorlar kurbanlarını. Ne isterler öyle yoksullardan. Bulgar kimseye zararı dokunmayan bir insan. Kime ne kötülüğü olabilir ki gidip

yakarlar kilisesini. Yeryüzünde tek güvendiği kilisesidir onun; o kilisenin ermişlerine, duâlarına bağladığı umutlarıdır.” (s. 137)

Bektaş Ağa'nın oğlu Hurşit, onunla kaçmak istemediği halde Bulgar kızı Mariya'yı kaçıtır. Mariya, Kayalık'ta düzenlenen Bulgar eğlencesine gider. Yolda tütün içen düşkün kılıklı bir Bulgar ile karşılaşır. Bulgar ürker, tedirgin olur ve korkar. Mariya onun tepkisiyle ilgili şunları düşünür: “Türkler karşısında bu güvensiz, bu Bulgar ürkekliği...” (s. 138) Mariya kocası Hurşit'e Kayalık'ta eğlenenler arasında müslüman kadın olup olmadığını sorar. Bunun üzerine anlatıcının yorumu şöyle olur:

“O renk renk fistanlar hepsi Müslüman'dı onların. Koyu renkliler Bulgar kadınları. Müslüman'ın giydiği kumaşlar açık parlak renkler, yasaktır reaya takımına.”(s.140)

Mariya, Kayalık'ta, Hacı Todor'un kızına Türk hamamına gidip gitmediğini sorar. Cevâbı kızın annesi verir: “Türk hamamı çünkü yasaktır Bulgar'a.” (s. 141) Bulgarlardan ileri gelen Vlad Pop Petkov, bir zamanlar Yeniçeri Ocağı için hıristiyan köylerinden kılıç zoru ile toplanan çocukların zorla müslüman edilip kendi din kardeşlerini kılıçtan geçirmek üzere üzerlerine gönderildiğini söyler. (s. 141)

Bayram Ağa, Kayalık'ta namaza durur. Anlatıcı şunları söyler:

“O namazı kılarken konuşmalar yavaşladı. Türklerin dinlerine geleneklerine karşı zorunlu olan saygıyı duruşlarında yüzlerinde onurlu bir ağırbaşlılıkla kendi görgülerinin insanlık anlayışlarının gereği olarak göstermeye dikkat ediyor toplulukta-kiler.” (s.147)

Mariya, acılı bir sesle Bulgarca dilenen kör bir Bulgar dilencinin sokaktan geçtiğini görür. Anlatıcı bunu şöyle yorumlar:

“Bulgarları geçirmezler bu sokaktan. Hıristiyanlara yasaktır bu yaka. Belki de kör olduğu için bir şey demiyorlar.” (s.166)

Zeynel Ağa'nın oğlu Şükrü, Bulgar değirmenci Zlatan ile konuşur. Bu sırada Zlatan gayr-i ihtiyârî güler. Şükrü ona çok kızar. "Ulan koca köpek sen kendini bir mi tutarsın benimle?" (s. 199) der. Bunun üzerine anlatıcı şöyle der: Beylerden ağalardan biri yakınlık gösterse bile:

"Bir Türk'le bir Bulgar'ın arasındaki yakınlığın nerede başlayıp nerede biteceğini belirtmek Türklerin hakkıdır her zaman." (s. 199)

Bulgarlar kiliselerini büyük bir gayretle tâmir ederler. Jelü bu haberi bir ihtiyar Bulgar'a söyler. İhtiyar, Jelü'ye:

"Çalışacaklar elbet. Bulgar'ın tek güvencesi kilisedir çünkü. Dünyâda tek sığınağı, bu kalmış elinde. Osmanlının işine yaramadığı için." (s. 234) der.

Plevne ve civârının en iyi pehlivanı Bulgar Panayot, bir düğünde Filibeli lakablı Türk ile güreşmek ister. Güreş başpehlivanlık için olacaktır. Ancak büyükler: "Hıristiyan'dan başpehlivan olmaz." (s. 266) diyerek güreşe engel olur. Panayot başaltı güreşlerine verilir. Rakip olarak karşısına çıkan Türk pehlivan: "Ben yeminliyim Hıristiyan'la güreşmem." (s. 266) der. Düğün sâhibi "Hıristiyan'a ödül vermenin düğün için uğursuzluk sayılacağını" (s. 266) söyler. Bu sebeple Panayot çok öfkelenir. Panayot, Meydan Çeşmesi'nin önünde iki Bulgar'ın kavga ettiğini görür. Onlar tekme tokatla birbirine öyle girmiştir ki kimse ayıramaz. Bunun üzerine anlatıcının yorumu şöyle olur. "Bulgarların kavgası her zaman birbirleriyle. Kin ve öfkelerini ancak birbirlerine karşı olunca gösterebiliyorlar." (s. 275)

Jelü'nün üç çocuğu sıtma olur. İlaç veya derman bulmak için kasabaya, Plevne'ye gelir. Karşılaştığı Adem Ağa, ona şöyle der:

"Hastalık Allah'tan Jelü. Sıtma yılı bu yıl. Ne yapsan boşuna. Çünkü alacak hızını. Ama, müslüman olsaydın belki bir derece... Git muska yazdır derdim. Ya da tekkeye götürürdün hepsini. Lâkin sen hıristiyansın... Papazın okuması da yetmiyor." (s. 338)

Hurşit tarlaları dolaşırken üstü başı perişan, bulup buluşturduklarıyla yemek yapmaya çalışan Jelü'yü görür. Jelü'ye karşı içinde bir yakınlık hissi uyanır. Bunun üzerine anlatıcı şunları söyler:

“Bu da kendine müslümanca bir iç ferahlığı veriyor. İslâm'ın düşkünleri gözetme buyruğu. Tanrı'nın hıristiyanları çoğunlukla yoksul yaratıp varlıklı müslümanların yüreklerine de iyilik duygularını uygun görmesi sevindirici bir şeydir elbet.” (s. 345)

Bektaş Ağa ile değirmenci Müslim Ağa konuşurken ağır bir sıtma hastalığı geçirmiş ve çok zayıflamış olan güreşçi Panayot onlara yaklaşır. Bektaş Ağa ona: “Geçmiş olsun Panayot. Depoya gel sonra gör beni.” (s. 369) der. Bunun üzerine anlatıcı şunları söyler:

“Hastalığına ilgiden önce kendi ağalık gücünü sezdirmek ister gibi sözde bir gönül almaydı oturduğu yerden. Kasabada ileri gelen müslümanların hıristiyanlarla konuşma biçimi böyle her zaman.” (s. 369)

Anlatıcı, pazar günü duâ yerinde toplanan yoksul, aç ve kimsesiz hıristiyanların çâresizliklerine vurgu yapmak için şöyle der:

“Yoksul bir hıristiyan için uzun kış aylarında çocukların aç kalma tehlikesi ortada iken hayvanların bahara çıkıp çıkmayacakları da belli değilse, bir de Osmanlı korkusu varsa üstelik, şarttı elbet bir duâ yeri, bir papaz ve pazar duâları.” (s. 374)

Mariya etrafına bakınarak yürür. Anlatıcı onun gördüklerine dâir şunları söyler:

“Kimi evler cana yakın kimi üzgün ve sabırlı, kimi güleç. Sâhipleri de öyle olmalı. Karşıda Türk evleri. Biraz uzakça, kibirli ve soğuk.” (s. 382)

Hıristiyan ve müslüman dilenciler câmi önünde namazın bitmesini ve dilenmeyi bekler. Anlatıcı şöyle der:

“Bulgarlardan yalnız dilenciler için izin vardır câminin iç kapısına kadar sokulmaya. Kitaba göre kâfire sadakayı günah sayanlar çoktur elbet. Bir müslüman dilenci dururken hıristi-

yana sadaka verilmez elbet ya da müslümana verdiği yarısını vereceksin içinden gelirse.” (s. 389)

Jelü, Rıdvan ve Şükrü kışlak damlarına gelir, şunları görür:

“Ortalıkta gezinen besili güzel tavuklar ayaklarının önüne kadar sokuluyorlardı. Kimin olabilir bunlar? Belki hayvan bakıcılarıyla ırgat evlerinin. Evler de Bektaş Ağa'nın. Tavuklara bakınca da anlaşılıyor bu. Öyle bir gezinmeleri var. Yemlenmeleri bile, yoksul Bulgar evlerinin yarı aç, sefil tavuklarınınkine benzemiyor hiç” (s. 412)

Hurşit aralarında anlaşmazlık bulunan Kara Zeynel'i şikâyet etmek için İlyas Ağa'ya gelir. İlyas Ağa, Hurşit'e babası Bektaş Ağa'nın da epeyce yanlışları olduğunu söyler:

“Bektaş Ağa'nın en büyük yanışı çetelere fazla yakınlık göstermesi idi. Sonra ortaklık kurup Bulgarları ticâret işlerine karıştırmaması, onlara kazandırması da yanışı. Müslümanların kazancına onları da ortak etmesi. Bir de hıristiyan reayaya hiç gereği yokken, karşılığı yokken haklar tanımıyacaktı. Onları meralara sokmak kendi başlarına ekip biçmeleri için toprak göstermek gibi şeyler olmamalıydı. Çünkü ataların kurduğu düzeni bozardı bunlar.” (s. 433)

Zeynel Ağa, köle gibi çalışan Jelü'yü kendisine âit tarladan bir an önce çıkması için tehdit eder. Halbuki Jelü Hurşit Ağa'ya âit olarak bildiği tarlada çalışmaktadır. Jelü çok korkar. Anlatıcının yorumu şu olur:

“Kusurlu bağışlanmasını bekleyen bir Bulgar, Bulgarların en iyisi idi Türkler için. Korkusunu da bir Bulgar'ın Türk'e saygı borcunun sıkılganlığı gibi yorumlamış olmalıydı.” (s. 479)

Üç Bulgar köylüsü, Çarşı Çeşmesi'nin önünde karpuz yer. Bektaş Ağa onları görür, kızar, şöyle der: “Gidin dere kıyısında yiyin. Kirlitemeyin burayı. Müslüman gelip abdest alıyor burada.” (s. 484)

Güreşçi Panayot'un nişanlısı Neda, Şükrü Ağa tarafından kaçırlır. Panayot Şükra Ağa ile mücâdele etmek ister. Kendi Ağası Hurşit'ten silâh ister. Hurşit'in cevâbı şöyle olur: "Olamaz Panayot. Sen hristiyansın. Silâhı çıkar aklından. Silâh taşımak yasaktır size." Panayot: "bâri beni bekçi yapın." deyince Hurşit: "Hristiyandan silahlı bekçi olamaz. Belâlı bir iş bu. Hristiyan eline silâh verdiğimiz duyulur sonra." (s. 524) der.

Milo adlı Bulgar hayvan ticâretine başlar, birden zenginleşir. Hattâ Bektaş Ağa'ya, kasabada kurulan pazarın hristiyanların duâ gününe rast gelmesi dolayısıyla alışveriş vakitlerinde satış yapamadıklarını bu engel kalkarsa kasabanın daha da ileri gideceğini söyler. Bektaş Ağa şaşırır, şunları düşünür:

"Her şeyde bir düzensizlik var. Karşı masadaki Bulgarlara bakarken yadırgıyor orada öyle oturmalarını. Eskiden müslüman eşrafi hristiyanları iş konuşmaları için çağırırdı bu kahveye. Gelen Bulgar otur dendiği zaman oturur ancak gerektiği kadar konuşabilirdi. Hiçbir çorbacı burada bir müslümana kahve ısmarlamaya cesâret edemez bütün çay kahve paraları da müslümanların hesabına yazılırdı." (s. 538)

Zeynel Ağa adamlarının dövüldüğünü öğrenir. Adamlarını dövenin kim olduğunu öğrenmek için Zlatan'ı sorguya çeker. Zlatan bir şey görmediğini söyleyince Zeynel: "Sen korku nedir bilir misin Zlatan?" (s. 571) der. Zlatan:

"Yoksul takımı, üstelik bir Bulgar parçası, korkar her bir şeyden. Kendi gölgesinden bile... Başta Allah korkusu. Bir de Osmanlı korkusu.." (s. 571)

Zeynel Ağa Zlatan'ı işten kovar. Zlatan çok üzülür, Panayot'a gider, şöyle der:

"Ama bundan sonra... Zor olacak geçinmek. Yeryüzünde bir dikili ağacın yok gölgesine sığınabileceğin. Bütün ağaçlar, otlar beylerin. Bir tarlanın sınırında öteki tarla başlar. Bir çiftliğin bittiği yerde öteki çiftlik. Çiftliklerden ötesinin sâhibi Os-

manlı'dır. Zaptiye kolları, paşanın atlıları... Osmanlı'nın uğrağı olmayan yerler eşkiyâların. Issız kayalıklar, ormanlıklar, çalı dipleri... Günbatımından sonra yollar eşkiyâların. Sen nere gidersin o zaman, ne yaparsın, beyliğin, ağalığın yoksa Osmanlı'dan uzaksan, eşkiyâ da değilsen? Zordur bizim işlerimiz." (s. 573)

Zlatan, Panayot'a Bulgar olmanın acısını anlatır:

"Ben kendim için konuşmuyorum Panayot Bulgar'ın çilesi bu! Bir inek, bir koyun söz gelimi; bir yerde yayılır, bir ağaç altında durup gölgelenir su vakti gider suyunu içer, geceleyin de bir barınağa sokar başını. Otladığı yerin bir sâhibi var. Altında gölgelendiği ağacın bir sâhibi. İçtiği suyun, gecelediği barınağın. Bulgar da öyledir." (s. 578) "Bir Türk, bir Bulgar'ı kollayıp koruduğu zaman da kendi atını, ineğini bahçesindeki bir ağacı koruduğu gibi korur. Unutma bu sözümü Panayot, hep kendi çıkarına göre. Çıkarı yoksa canavar kesilir." (s. 578)

Rıdvan Bey, sokakta Pavel'in nişanlısı Kalina'ya sataşır. Pavel bunu görür ama korkudan bir şey yapamaz. Anlatıcı şöyle der: "Beyliğinin hakkı sayıyor dilediğini yapmayı. Bulgar olmak zor bu dünyâda." (s. 622)

Yağmurlu bir havada atıyla giden Rıdvan önünde yürüyen Bulgarların üzerine atını sürer, kaçışmalarına sebep olur. Anlatıcı şöyle der:

"Tanrı yağmurunu Rıdvan at üstünde çalınlanmaktan, Bulgarları da önünde kaçırır görmekten hoşlandığı için, onun gönlü hoş olsun diye yağdırıyordu sanki. Öyle bir büyülenme bakışında." (s. 648)

İki Bulgar köprübaşında ağız kavgası eder. Hurşit Ağa onları görür, onlar da Hurşit'i görürler fakat kavgayı kesmezler. Hurşit onlara:

"Bre lânet herifler! Dalaşacak başka yer kalmadı mı ulan? Dikilip böyle... Müslümanların gelip geçtiği bir yol ortasında. Defolun haydi. Gidin başka yerde hırlaşın" (s. 657)

Anlatıcı, müslümanların Bulgarlara yaptığını şöyle anlatır:

“Bulgarların da aşkları, kıskançlıkları, onurları vardı. Umutları, sevinçleri, hüznüleri vardı. Onlar da ağlar, acı çeker, kimi zaman da gülerlerdi elbet. Ama bir müslüman evinde bunlar, fazla bir ilgiye değmiyor, kimsenin umurunda değil pek. Aykırı, yanlış bir yolda gidenlerin yabancı dünyasında, kendilerine uzak şeyler sayılıyor hepsi.” (s. 669) “Rıdvan Bey’in bir çocuğunun adını Ömer koymuşlar. Beyin babasının adı. Köprü-nün üstünde Bulgarlara gösteriş için atını kamçılıyıp sonra da kurşunlayan adam. Bu Ömer de büyüyüp evlenecek ilerde. Onun oğlunun adını da Rıdvan koyacaklar. Zeynel Ağaların konağında Zeynel adında bir çocuk... Onun oğlunun adı da Şükrü olacak. Yoksul Bulgar evlerinde de kızlar yetişecek, yıllar böyle geçerken. Gene aynı acılarla aynı gözyaşları... Uzayıp gidecek boyuna yenilenerek.” (s. 670)

Hurşit’in 8-9 yaşlarındaki oğlu Rüstem, kâğıttan bir gemi ile ırmak kenarında arkadaşları ile oynarken karıncaları görür. Karıncaların ırmağın karşısına geçemediğini düşünür. Yaptığı kağıt gemiye karıncaları koyar ve karıncaları evlerine gitsin diye ırmağa salar. Anlatıcı: “Çok yazık! Bu çocuk da mı Türk beyleri ağaları gibi biraz katı yürekli olacak yoksa.” (s. 685) der.

Panayot, Dimo ve Peder Spas kilise duvarına küçük abdest yapan bir müslüman görür. Biraz uzak oldukları için onun kim olduğunu anlayamazlar. Peder Spas: “Kimdir o! Tanrı korkusu yok mudur sende?” diye bağırır. Adam başını kaldırıp umursamadan bakar. Peder adamın sarığı ile siâhını görünce duraklar. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“-Günah değil midir be oğlum? Bir ibâdethâne duvarına.

-Ne söylenirsin bre? Nerdeymiş ibâdethâne. Çöplük duvarına işemek de mi yasak artık.

-Günahtır ama.

-Haydi be dinsiz herif, git işine! İmansız cenâbet. Ulan ben gavur muyum ki bana günah olsun. Başlarım şimdi istavroz tahtandan. Bozma benim kafamı!" (s. 702)

Peder Spas, Müslüman mahallesine girer. Anlatıcı şunları söyler:

"İslâm sokaklarında evler daha düzgün. Kapılarda, avlularda, renkli, temizce giyimleriyle bakımlı çocukların şenliği. Yol boyunca sarıklar, fesler. Birkaçıyla selâmlaştı Peder Spas. Jeli'nün oğlu Pavel geçiyor yanlarından. Kendisin görmemiş gibi aceleci adımlarla uzaklaştı. Buralarda gezinmesi kötü bir kuşku düşürdü içine. Çünkü durdurup sorabilirler bir huristiyan gence, buralarda niçin dolaştığını." (s. 704)

Plevne'de dört Çingene bir suçtan dolayı idam edilir. Mariya üzüdür. Evinin penceresinden Çingene mahallelerine bakar. Şükrü'nün oğlunu sokakta görür. Onun da büyüdüğünde diğer milletlerden olanlara eziyet edeceğini düşünür:

"Buranın müslümanları çok katı yürekli. Osmanlı'nın adâleti, karnı tokların adâleti. Efendilerin, beylerin, paşaların gönlüne göre. Dört Çingene asıldı burada bugün. Bir zamanlar da, Tanrı'nın fukarası bir Çingene'yi asmışlardı bir simit çaldı diye. O muydu kasabanın en zararlı, en kötü adamı? Yok muydu daha kötüler, daha büyük suçlar? Demek olur ki adâletin hükmü de o kadardır. Kimin kime gücü yeterse dünyâsıdır bu!"

Kör bir Bulgar dilenci Hurşit Ağa'nın sokağında Bulgarca bir şeyler söyleyerek dilenir. Hurşit ona seslenir:

"Ne söylenirsin ulan. Bilmezsin hangi sokaktır burası. Müslüman çarşısında İncil satarsın. Geleceğim şimdi yanına, kıracağım kafanı." (s. 727)

Romandan yaptığımız bu alıntılar sanırım romanda öne çıkan düşünceyi vermek için yeterlidir. Bu alıntılara daha onlarca eklenebilir. Ben bunları aldım. Karadağ'da karşılaştıklarım dâhil, bütün yaşananlara rağmen Osmanlı'yı güzel hâtırlarla anan insan-

ların hissiyâtına tam ters olaylar kurgulayıp aktaran “Anadolulu bir yazarın” amacı ne olabilir sorusu en azından benim zihnimde cevap bekliyor. Tabî ki sanatkarlar fikirlerinde hürdür, istediklerini nasıl arzu ediyorlarsa öylece anlatırlar. Bu herkes gibi bizim de bildiğimiz bir hakikat. Ancak on yıllarının kötü hâtralarının silinmeye başladığı ve karşılıklı hoşgörünün öne çıktığı bir zamanda herhalde hiç birimiz kendi atalarına, mîrâsına bu kadar olumsuz bakılmasını kabul edemez.

Türkiye’yi sevenlerin, bütün geçmişi ile barışık olanların sevinçle tanık olduğu bir hakikat var. Türkiye sosyal, siyâsî ve askerî olarak güçleniyor. Eğitim, sağlık, bayındırlık işleri yakın zamana oranla çok iyi durumda. Her ne kadar herkes için doğru olmasa da insanımız ekonomik olarak güçlendi. İhtiyaçlar hiyerarşisi bize şunu söyler. Karnı doyan insan gezmeye, eğlenmeye, sanatla uğraşmaya başlar. Belki bâzıları benim gibi düşünmüyor olabilir. Ama yayımlanan istatistiklere bakıldığında Türklerin eskisine oranla yurt içi ve yurt dışı seyâhatlere artık daha fazla zaman ve para harcadığı görülür.